

ЦІННІСНІ ОРІЄНТАЦІЇ ЯК СТРУКТУРНИЙ КОМПОНЕНТ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ: ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Селезньова Г. С.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
a.seleznova98@gmail.com*

Проблема спрямованості особистості є однією з фундаментальних у психологічній науці, адже саме вона визначає загальний вектор розвитку та діяльності індивіда. У структурі спрямованості особливе місце посідають ціннісні орієнтації. Вони формують «стрижень» особистості, її систему координат для оцінки навколишнього світу, прийняття рішень та визначення пріоритетів. Актуальність дослідження ціннісних орієнтацій зумовлена їхньою визначальною роллю у формуванні соціально зрілої, відповідальної та самодостатньої особистості в умовах сучасних суспільних трансформацій [1].

Спрямованість особистості у вітчизняній та зарубіжній психології розглядається як складне динамічне утворення, що характеризує змістовий бік її мотиваційної сфери та вибірковість поведінки (Л. Божович, С. Рубінштейн, О. Леонтьєв). Вона являє собою сукупність стійких мотивів, потреб, інтересів, переконань та ідеалів, які визначають активність індивіда [2].

Основними структурними компонентами спрямованості традиційно вважають:

1. Потреби та мотиви: спонукають до активності.
2. Ціннісні орієнтації: визначають зміст та ієрархію цілей.
3. Ідеали та переконання: формують світоглядні позиції.

Саме ціннісні орієнтації виконують функцію інтегратора цих компонентів, надаючи їм єдиного, системного характеру.

Найбільш складними для розуміння й осмислення у сфері гуманітарних наук, зокрема, психології, є поняття «цінностей» та «ціннісних орієнтацій». Вони становлять основу для пізнання й формування цілісного образу навколишнього світу, а також виконують ключову функцію у регуляції людської поведінки та діяльності в усіх її проявах. Як одна з головних складових внутрішньої структури особистості, ціннісні орієнтації визначають активність людини, її ставлення до світу та самої себе, надаючи зміст її поведінці, вчинкам і життєвій діяльності [3].

Отже, регулювання різних видів діяльності через систему цінностей і професійних норм є одним із найважливіших чинників професійної придатності та становлення професіоналізму фахівця.

Актуальність вивчення ціннісних аспектів сучасної психологічної практики зумовлена низкою важливих факторів – передусім соціально-економічною ситуацією, а також розвитком нових психотехнологій і практик професійної психологічної допомоги. Сучасна психологічна наука, визнаючи регулюючу роль ціннісних орієнтацій у визначенні поведінки та нормуванні професійної діяльності, накопичила значний обсяг знань про різні підходи до їхнього вивчення.

Не маючи на меті здійснювати повний аналіз усіх наявних у науковій літературі концепцій, ми зосередимо увагу саме на регулятивній функції ціннісних орієнтацій, яка, на нашу думку, визначає професійну позицію психолога, рівень його професійної та особистісної культури, а також сприяє формуванню професійної компетентності та майстерності [4].

Ціннісні орієнтації – це відносно стійкі, соціально зумовлені утворення, які виражають вибіркоче ставлення особистості до значущих для неї матеріальних та духовних благ. Вони є продуктом соціалізації та інтеріоризації загальноприйнятих у суспільстві цінностей.

Ключова роль ціннісних орієнтацій у структурі спрямованості полягає в наступному:

– регулятивна функція: цінності виступають головним механізмом саморегуляції поведінки. Вони допомагають людині орієнтуватися в складних життєвих ситуаціях, здійснювати моральний вибір та приймати відповідальні рішення [5];

– цілепокладаюча функція: на основі ціннісної ієрархії особистість формує свої життєві цілі та визначає пріоритетні напрямки діяльності (наприклад, пріоритет сім'ї над кар'єрою, або навпаки);

– мотиваційна функція: цінності надають діяльності особистісного сенсу, перетворюючи зовнішні вимоги на внутрішні спонукання.

Узагальнення проведених досліджень дає підстави розглядати поняття ціннісних орієнтацій як відображення у свідомості людини певних цінностей, що набувають для неї особистісного змісту та усвідомленої значущості, проявляючись у регуляції її поведінки та діяльності [6]. Подібно до інших особистісних утворень – таких як спрямованість, установки чи переконання – ціннісні орієнтації є результатом відображення у свідомості людини суспільних відносин і соціально-економічних умов життя [7].

Ціннісні орієнтації становлять складне соціально-психологічне явище, що визначає зміст і спрямованість активності особистості. Вони входять до системи її оцінок і ставлень, формуючи загальне бачення людиною світу та самої себе. Саме ціннісні орієнтації надають сенсу й напрямку життєвим позиціям, поведінці, вчинкам і діяльності загалом.

Отже, вони виступають одним із провідних чинників, що регулюють і зумовлюють мотивацію особистості [8].

Структура ціннісних орієнтацій. Внутрішня структура ціннісних орієнтацій є комплексною і зазвичай включає три взаємопов'язані компоненти:

1. Когнітивний (пізнавальний): сукупність знань, уявлень, поглядів та переконань щодо об'єктів цінності.

2. Емоційно-оцінний: особистісне, суб'єктивне переживання значущості цінності, емоційне ставлення до неї.

3. Конативний (поведінковий): готовність діяти відповідно до своїх цінностей, реальна поведінка та вчинки.

Лише за умови єдності цих компонентів можна говорити про сформовану та дієву ціннісну орієнтацію, яка справді визначає спрямованість особистості [9].

Ціннісні орієнтації є системоутворюючим, стрижневим компонентом спрямованості особистості. Вони інтегрують потреби, мотиви та ідеали, забезпечуючи цілісність та послідовність поведінки індивіда. Розуміння ролі ціннісних орієнтацій має ключове значення для психологічної практики, освіти та виховання, оскільки саме через формування стійкої та гуманістичної системи цінностей можна сприяти гармонійному розвитку особистості та її успішній самореалізації в суспільстві.

Отже, підсумовуючи викладене, можна зазначити, що ціннісні орієнтації, як одне з провідних особистісних утворень, виконують важливі регулятивні функції у формуванні потребо-мотиваційної, емоційно-вольової сфер фахівця, сприяючи його готовності долати труднощі, у тому числі в умовах професійної діяльності. Вони відіграють ключову роль у регуляції професійної діяльності практичного психолога, узгоджуючи роботу інших рівнів особистісної системи.

Ієрархія цінностей, що формується в процесі професійного становлення психолога, впливає на його поведінку як у соціальному середовищі загалом, так і в професійній спільноті зокрема. Ця система цінностей постійно змінюється під впливом різноманітних чинників життєдіяльності, забезпечуючи безперервний особистісний розвиток, а також виконуючи функції раціоналізації та регуляції професійної поведінки.

Саме ціннісні орієнтації та професійні цінності визначають якість і результативність роботи практичного психолога, формують його відповідальне, свідоме та професійне ставлення до своєї діяльності. Сформована система ціннісних і професійних орієнтацій стимулює професійно-особистісний розвиток спеціаліста та відіграє стратегічну роль у його подальшому професійному зростанні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горлач М.І. Природа цінностей. Наукові записки Харківського військового університету. *Соціальна філософія, педагогіка, психологія*. Харків: ХВУ, 1999. Вип. 3. С. 14–26.
2. Міненко О. О. Професійне становлення практичного психолога як система парадигмальних змін. *Вісник Харківського Національного Університету. Серія «Психологія»*. 2002. № 550. С. 209–211.
3. Скотний В. Філософія освіти: екзистенція ірраціонального в раціональному. Дрогобич : Вимір, 2004. 348 с.
4. Тітова Т. Є. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх психологів у процесі професійної підготовки: Дис... канд. психол. наук 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». К., 2012. 200 с.
5. Ямницький О. В. Ціннісні орієнтації в життєдіяльності особистості. *Науковий вісник ПНПУ імені К.Д. Ушинського*. 2013. № 7-8. С.116–121.
6. Ямницький О. В. Професійно-ціннісні орієнтації практичних психологів як категорії психології. *Актуальні проблеми дошкільної та вищої освіти*. Варшава: вид-во «Diamond trading tour», 2014. С.158–160.
7. Ямницький О. В. Роль суб'єктної активності в процесі становлення професійно-ціннісних орієнтацій майбутнього практичного психолога. *Вісник ОНУ імені І.І. Мечникова. Серія «Психологія»*. 2014. Т.19. Вип. 4 (34). С.88–93.
8. Шевченко Н. Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки : монографія. К.: Міленіум, 2005. 298 с.
9. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології. *Педагогіка і психологія*. 1999. №3. С. 5-14

ПСИХОЛОГІЧНЕ БЛАГОПОЛУЧЧЯ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ РАНЬОГО ЮНАЦЬКОГО ВІКУ В УМОВАХ ВОЄННИХ ПОДІЙ

Сивочуб Т. П.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Сучасні реалії українського суспільства визначаються наслідками повномасштабної збройної агресії РФ, яка докорінно змінила життя мільйонів дітей. За даними Міжнародної організації з міграції та Держстату, кількість внутрішньо переміщених осіб перевищила п'ять мільйонів, а понад 14 мільйонів українців виїхали за межі країни, шукаючи безпеки та тимчасового захисту. Вимушена міграція супроводжується численними психотравмувальними чинниками – втратою дому, близьких, звичного середовища, інформаційним тиском і постійною небезпекою, що спричиняють емоційне виснаження, тривожність і дезадаптацію. Особливо вразливими є особи раннього юнацького віку, у яких саме формується емоційна стабільність і цілісність «Я-концепції».